

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

*Шпак Марія Мирославівна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: shpakmariia@gmail.com*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства пріоритетним завданням є створення сприятливих умов, за яких всі діти могли б отримати якісну освіту і жити максимально повноцінно, незалежно від своїх індивідуальних особливостей та стану здоров'я. Тому нині проблеми дітей з особливими освітніми потребами все більше привертають увагу різних фахівців, зокрема психологів, педагогів, медиків.

Специфіка навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами зумовлює необхідність переходу до особистісно орієнтованої моделі освіти, що передбачає дотримання принципу «дитиноцентризму» в навчально-виховному процесі. Йдеться про створення розвивального середовища для розкриття особистісного та інтелектуального потенціалу дитини, проведення навчальних занять з урахуванням особливостей психофізичного розвитку, пізнавальних потреб і можливостей дітей.

«Інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти, яке організовується за інституційною (денною або вечірньою) формою здобуття освіти та передбачає включення дитини з особливими освітніми потребами до освітнього процесу спільно з іншими учнями класу» [5, с. 1]. Інклюзивне навчання дає змогу дітям з особливими освітніми потребами бути активними учасниками освітнього процесу та навчатися разом зі своїми однолітками. Це забезпечує успішність їх соціалізації та інтеграції в сучасне соціальне середовище. Водночас інклюзія сприяє формуванню у здорових дітей, які навчаються разом в одному класі з дитиною з особливими освітніми потребами, толерантного, емпатійного ставлення до неї. Звичайно, що важливу роль у цьому процесі відіграє особистість вчителя, який на своїх власних позитивних прикладах має привчати дітей до взаємодопомоги та співробітництва.

Інклюзію слід розглядати, на нашу думку, не як доповнення до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, а як невід'ємну складову освітньої парадигми, яка спрямована на гуманізацію навчання, розвиток особистості дитини відповідно до її інтелектуальних, психологічних і фізичних можливостей. Важливо подолати суспільну упередженість щодо дітей з особливими освітніми потребами, забезпечити можливість їхнього включення в навчальний колектив та спілкування із здоровими однолітками.

В умовах інклюзивного навчання в закладі загальної середньої та дошкільної освіти психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами здійснює команда фахівців, до складу якої входять: вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі-предметники, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог, медичний працівник закладу освіти, батьки дитини тощо [2]. Безперечно, ефективність діяльності цієї команди залежить від злагодженої роботи. Дії усіх фахівців мають бути узгодженими і спрямованими на досягнення загальної мети – розвиток дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей і можливостей, її адаптацію до освітнього середовища та інтеграцію в соціум. Координуючу роль у цій команді фахівців виконує практичний психолог, який здійснює насамперед психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Вітчизняні психологи (А. Б. Колосов, Г. В. Ложкін, С. Д. Максименко) стверджують, що психологічний супровід «спрямований на підвищення активності суб'єкта, розкриття потенційних можливостей та активізацію психологічних ресурсів особистості» [1, с. 7].

На нашу думку, метою психологічного супроводу є створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку і навчання дітей з особливими освітніми потребами задля їх успішної соціальної взаємодії та спілкування з однолітками і дорослими, забезпечення психологічного благополуччя дітей в інклюзивному середовищі.

Серед основних завдань психологічного супроводу в умовах інклюзивного навчання виокремлюють такі: «розвиток особистості дітей з особливими освітніми потребами; забезпечення їхнього ефективного входження у колектив та сприяння налагодженню позитивних міжособистісних стосунків з ровесниками; надання необхідної психологічної допомоги та консультивання батькам» [3, с. 95].

Психологічний супровід передбачає комплекс взаємопов'язаних видів, методів та прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, вчителями і батьками.

Психологічний супровід необхідно здійснювати у кількох *напрямах*:

1) *просвітницька робота* з учителями та батьками учнів щодо поглиблення їхніх знань про вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами. Йдеться насамперед про підвищення психологічної компетентності педагогічних працівників і батьків. Проведення просвітницьких бесід, психологічних лекторіїв, круглих столів з учителями і батьками з питань розвитку і навчання таких дітей сприятиме створенню сприятливого психологічного клімату в закладах освіти та в сімейному середовищі. Водночас сьогодні особливо актуальною є вимога щодо формування інклюзивної компетентності вчителя, що передбачає здатність до педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами і вимагає знань зі спеціальної психології та корекційної педагогіки. З цією метою можна проводити методичні семінари, соціально-психологічні тренінги для вчителів;

2) *корекційно-розвивальна робота* з дітьми з особливими освітніми потребами, спрямована на виправлення відхилень у психічному розвитку і поведінці. Зокрема, вона включає корекцію та розвиток пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уяви), загальних і спеціальних здібностей, формування конструктивних форм поведінки в ситуаціях соціальної взаємодії і спілкування з однолітками та дорослими, прояв коректних емоційних реакцій відповідно до вимог соціально-культурного середовища. Загалом корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, формуванню позитивної мотивації учіння, розвитку комунікативних умінь та налагодженню міжособистісної взаємодії з іншими учнями класу [3; 4].

На нашу думку, корекційно-розвивальна робота передбачає: а) безпосередній вплив практичного психолога на дитину з особливими освітніми потребами в процесі різних форм і методів роботи з нею; б) опосередкований вплив на дитину через вчителів, однолітків, батьків.

Психологічна практика показує, що у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами доцільно застосовувати такі методи роботи, як: ігрова терапія, казкотерапія, арт-терапія, психогімнастика. Зауважимо, що в процесі проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами практичний психолог має опиратися на позитивні, збережені сторони особистості та психічні функції;

3) *консультативна робота* з батьками та вчителями з метою підвищення їхньої психологічної компетентності з питань психічного розвитку, навчання, виховання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в умовах сімейного виховання та в контексті інклюзивного освітнього середовища;

4) *профілактична робота* з учителями та батьками з особистісних та професійних питань, що стосуються збереження власного психічного здоров'я; емоційних станів (страх,

депресія, підвищена особистісна тривожність), які виникають у процесі міжособистісної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами; попередження виникнення та прояву синдрому професійного вигорання у педагогічних працівників; емоційного та фізичного виснаження батьків, які виховують дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Психологічний супровід може здійснюватись в *індивідуальній та груповій формах* роботи, зокрема в контексті діяльності шкільної психологічної служби.

Схвальним також вважаємо створення інклюзивно-ресурсних центрів, фахівці яких, своєю чергою, забезпечують психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання. До основних функцій інклюзивно-ресурсних центрів належать: проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, консультування батьків та педагогічних працівників щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами [5]. Отож, психологічний супровід таких дітей можливий лише за умови тісної співпраці школи, сім'ї, фахівців інклюзивно-ресурсного центру та практичного психолога закладу освіти.

Психологічна допомога дітям з особливими освітніми потребами передбачає виконання таких завдань: розвиток пізнавальних психічних процесів; формування позитивного ставлення до себе; підвищення самооцінки; корекцію поведінки; формування конструктивних способів соціальної взаємодії і спілкування з оточуючими; забезпечення адаптації дитини до умов інклюзивного освітнього середовища.

Таким чином, психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є необхідною умовою успішності інклюзивного навчання. Усвідомлюючи важливість і значущість психологічного забезпечення освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти свої подальші наукові розвідки спрямуємо на розробку психолого-педагогічних технологій навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Максименко С. Д., Ложкин Г. В., Колосов А. Б. От психологического обеспечения к психологическому сопровождению. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. № 12. С. 1–10.
2. Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН України від 08 червн. 2018 р. № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psiologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoi-osviti>
3. Психологічний супровід інклюзивної освіти: підручник / кол. авторів; за заг. ред. Т. О. Докучиної. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
4. Технології психологічного забезпечення освітнього процесу в інклюзивній школі: метод. посіб. / автори-упорядники Д. Д. Романовська, Р. І. Мінтянська; за заг. ред. Д. Д. Романовської. Чернівці: Технодрук, 2019. 158 с.
5. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році: Лист МОН України від 31 серп. 2020 р. № 1/9-495. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>